

JOANNES

ABRINCENSIS PRIMUM EPISCOPUS

POSTHODUM

ARCHIEPISCOPUS ROTOMAGENSIS.

NOTITIA HISTORICA.

(Gallia Christiana novæ editionis, tom. XI, pag. 51.)

Mortuo Maurilio, clerus Rotomagensis Lanfrancum Cadomensem abbatem sibi archiepiscopum elegit, qui, teste Orderico Vitali, recusavit, totisque sategit viribus et apud eundem clerum, et apud Normannorum ducem Guillelmum, et apud summum pontificem Alexandrum II, ut Ecclesie viduæ præficeretur Joannes episcopus Abrincensis; quod et assecutus est, Romam ordinationis hujus licentiam petendi causa a duce missus, unde pallium cum licentia deportavit.

Joannes vero episcopus apostolica legatione recepta, et omnium provincialium episcoporum cunctorumque etiam ejusdem Ecclesie canonicorum electione communi consensu facta, metropolitanam adeptus est sedem, quemadmodum legitur in actis archiep. Rotom. Transit igitur a sede Abrincensi, unde et plerumque *Joannis Abrincensis* nomen sortitus est, ad sedem Rotomagensem Joanaes, filius Radulphi comitis Baiocarum et Ibreii, fratris uterini Richardi Normanie ducis, cujus archiepiscopi in curiam xiii Kalendas Martii 1070 tracta est causa de cella S. Audoeni de Gisortio inter monachos Sancti Leutfredi et Majoris Monasterii. Anno 1072 in majori basilica sua concilium habuit cum suis suffraganeis pro restituenda ecclesiastica disciplina.

Hic vero, ex actis archiepiscoporum Rotomag., fuit vir progenie nobilis, liberalibus imbutus disciplinis. Is alias satis strenuus, animi fuit impatientissimus. Cradescebat in eo hic morbus, et, ut ita dixerim, exaggerabatur tum carnis nobilitate, tum prælationis dignitate. Solent enim hæc duo plerumque positos in culmine in flexum usque superbiæ, ipso potentie fastigio lenocinante, corrumpere: adeo ut normæ oblii justitiæ, unde animi sui furorem videntur pascere, hoc zelo justitiæ velint deputare. Evenit autem aliquando, ut hi tales, non pastores, sed crudeles exactores, occulto Dei judicio coram ipsis, quos injuste vexaverunt, corripantur:

A quatenus exemplariter correpti, et posteris similibus sint terrori, et parvulis spei. Quod totum in hoc de quo agitur Joanne archiepiscopo divina censura exhibuit in eo, quem is adversus sancti Audoeni cœnobitas inconsulte tumultum exercuit. Quod non derogatorie, non insultatorie, sed consultorie censuimus scribere. Primo, quia insolitum, incredibile, et quasi monstro simile, tantum tumultum, tantam turbam eo die sine sanguine accidisse. Secundo, ut loco nobilissimo, et ab omni jure seu consuetudine archipræsulum hujus urbis privilegio Caroli Magni libero sit memoriale, quo se probent nec in magnis excessibus ipsorum aliquid justitiæ debere. Causa erat, qua Guillelmus Nortmannorum comes et Anglorum rex gloriosus Cenomannis cum expeditione sua morabatur. Aderant ei inter reliquos proceres iste Joannes sedis hujus archiepiscopus, ut vir excellentis ingenii, et non mediocris consilii: Nicolaus quoque reverendus abbas supradicti cœnobii. Imminebant celeberrima totisque votis excipienda sanctissimi Audoeni dies natalitia: et quia moris est ut archiepiscopus ipsa die inibi missarum solemnia celebret, non pro ulla quidem vel ipsius jentaculi vicissitudine, sed quasi in recompensationem consecrationis suæ, quam nonnisi in præfata ecclesia cuius sedis memoratæ licet accipere; missione a rege petita redibat concite, abbate prænominato interim ad occupatiora remanente. Quid plura? adest dies veneranda, clerici majoris ecclesie solito eo conveniunt: et quia præmisso nuntio venturum se mandaverat, solemne missarum interim differtur. Post aliquandiu vero e communi consilio, ne quid tantæ diei subtraheretur, dum veniat, initiatur. Tanta vero morositate, tanta id factum est devotione; ut non mirum totis animis hostem humani generis ad hanc lætitiæ turbandam exarsisse: qui maximo sibi lucro credidit accedere, sic illud veneno suæ nequitie tempus inficere, quod interim

sibi dolebat deperire. Finito itaque *Kyrie* cum duobus rhythmis, exacto *Gloria in excelsis Deo*, quod incœptum ab abbate Richardo Sagiensi chorus celeberrime fuerat exsecutus cum laudibus suis (id vero totum expendebatur in præstolatione archipræsulis), ecce accurrit ut turbo tempestatis, omnem confundens gratiam illius celebritatis. Hic namque totam mentis indignationem animo concipiens, quod non usquequaque fuisset expectatus, torvis oculis, ore furibundo cunctis maledixit; conversusque ad ipsos monachos excommunicavit, ex auctoritate Dei et sua officium præsens interdicens cessare fecit, abbatem ab altari evellens, divini officium ministerii prohibuit. Mœroris erat plenum et stuporis cernere tantæ festum lætitiæ, tot et tantas voces eam præconantes in subitum silentium obmutuisse. Ipse ad complendum se officium præparat: clericis suis, ut a loco incœpto peragerent, imperat. Nihil hic reticendum fore censemus, quod dum alteri parti favendo dissimulamus, alteri totum derogando imputare videamur. Verum falsi astipulatione non indiget. Fratres, etsi decorem sibi tanti gaudii præripi dolentes, pontificali tamen auctoritati cedunt, festivis se ornatibus exuunt, satis cum tumultu ecclesiam egrediuntur; huc quidam, pars illo, alii alio succedunt, invicem et ad suos super suo pudore mœrentes conqueruntur. Cum subito quidam mœroris impatiens, dubium quidem an ex ipsis, vel eorum fanulis, plus furoris, minus consilii animo colligens, turrim properat, majus ecclesiæ signum pulsat. Hinc forum otior advolat: archiepiscopum sancti Audoeni glebam ad majorem ecclesiam asportare velle proclamat. Prosilium omnes e domibus, alius gladium, hic bipennem, diversi quod primum manibus occurrerat, arripiunt; ecclesiam cum furore irrumpunt. Quidam curiositate acti, celata monasterii conscendunt, quædam ex tabulatis auferunt: quid sic furens populus agere vellet, rimantur. Plurimi ejus intentionis erant, ut quia eis tantæ continuationem lætitiæ interrupisset, nec sibi perficere liceret. Archiepiscopum circumcirca furentium se turmis appeti expavescens, plus tamen desuper imminentes metuens, ab altari ad valvas monasterii fugam arripuit: vix elapsus infra ambitum earum ipsis prius clausis se recepit: undique circum se sedilia et formas aggerari fecit. Nonnulli tamen partis ipsius arreptis candelabris, cereis et perticis, in monachos efferati, sed ab eis non sequiter excepti, pudet dicere, quam sædo exemplo res eo die debuit determinari. Constitit satis ipso die meritum sancti omnibus adfuisse, qui hinc sævientium manus comprimendo, hinc archiepiscopum cum suis eo periculo eximendo, tantum nefas non parvo cunctis miraculo potuit avertere. Nam tanta subito nubis caligo id spatium sanctuarii, quod loculi sanctorum continebantur, obtinuit, ut vix vel a curiosis oculorum acie corripri potuerit. Rei congruit miraculum. Quia enim sacræ Scripturæ diversis in locis per nubem nunc delinquentium cæcitas, nunc Domini protectio figu-

ratur; jure hoc in ipsa nube portendebatur. Hinc nempe insensibiliter furentium nubilum velut fumus ascendens, divini gratiæ serenum turbabat: hinc manum Domini reatu ipsorum ad ferendum provocatam sanctus Audoenus meritis suis protegendo continebat. Dicto nil subripit quod refragetur: tantum ratio ipsa a toto pendens suffragatur. Ipsi sane, cujus patientiæ sit Altissimus redditor, astimare licuisset, ni se in sua pertinacia continens a consideratione rationis animum revocasset. Sed animositatis ejus immanitas non destitit eo usque, quo se invehens irruit in se. Igitur vicecomes civitatis archiepiscopum sic circumventum ut audivit, veritus ne quid inconsultius adversus ipsum ageretur, et ipse post noxæ argueretur; militarem manum cogit, regis bannum omnibus præterdit, suppetias accurrit; jam nil reluctantem, imo sibi penitus diffidentem periculo eximit. His tumultuum dementis exacta est dies tantæ celebritatis.

Æstimet qui valet quæ facies tunc fuerit curiæ cœlestis, quam indigne tulerit sui præcellentissimi civis Audoeni sic confusam, sic sædatam, sic præreptam diem suæ remunerationis. Æstimet quid exstiterit miseriæ, tantum patronum nil penitus in filiis suis quod Domini faciem placaturus offerret, eo die accepisse. Nos ignorantes divini secretum, consilii omittimus, de hominibus humana pensamus. In tanta multitudine discreta sexu, ætate et ordine, non credimus defuisse, et qui mente carni se minus nocuisse pœnituerint, dum nil medium, quin tam speciali gaudio privati forent, attenderint; et qui senioris consilii, peccatis suis eam turbam imputaverint, vota sua prærepta genuerint, a suo patrono veniam suspirantes super suis actibus erubuerint. Fratres in crastinum de suis eligunt, per quos abbati suo quod factum fuerat, innosceret, et regem super hoc suggesturus œdret; sed archiepiscopi nuntius præcesserat, invidiam omnem in monachos retorserat: sic infecto negotio reditum est. Rex licet post ipsius archiepiscopi et quorundam aulicorum instinctu animo in monachos motus; rem tamen ex æquo pensans, hinc immoderatam arrogantiam, hinc inconsultum tumultum justis librationibus præponderat. Jubet igitur statim ecclesiam ab archiepiscopo reconciliari. Quod cum satis irato et reluctanti animo abnueret, rex Michaeli episcopo Abrincatensi loci reconciliationem injunxit; pudorem vero suum, in futuro vindictam prætendens, dissimulavit. Quatuor igitur monachos loci, quos et factionis auctores audierat, totidem aliorum cœnobiolorum abbatibus commisit, quatenus et archiepiscopo satisfaceret, et illi in peregripatione sua luerent, quod minus consulte peccassent. Non multo post tamen, et rationis consideratione, et petitu abbatis ipsorum flexus, in præsentiam sui eos revocavit, et Ecclesiæ reconciliatos reddidit. In his omnibus semper apud ipsum cautum exstitit, ne quid sibi archiepiscopus, quasi sub ecclesiastico vigore, in causis hujus ecclesiæ insolenter arroga-

verit. Imo postquam gemino fratrum eorumdem exilio satisfecit, rem in consilium ponit, concilium cogit; quod abbatiam suam irato et tumultuanti animo intrasset; quod totius turbæ causa et materia exstitisset; quod loci reconciliationem sibi denegasset, iudicio primatum suorum trecentas libras exegit. Delicti satis hæc vindicta exsolvisset, si intime facti pœnituisset, Dominiq̄ue patientiam non negligendam putasset. Sed animi rancorem nec tunc primum adversus Sancti Audoeni cœnobitas occiperat, et hoc modo potuit potius exaggerari, quam leniri. Trium annorum spatium evolutum erat. et semper repulsam sui dolore continuo secum corrodebat, congruenti sane exemplo suspensus, velut evangelicæ illius ficulnæ fructus. Unde sic quidam,

Expectata tribus fructum non attulit annis.

Cum post id temporis redeunte eadem festivitate, paucis ante mensibus paralyti percussus, sed ab hac infirmitate jam respirans, ad solemnitatem venit, et quia per se missam celebrare non potuit, Gisleberto Ebroacensi episcopo vices suas commisit: ipse in medio cantorum specie præcentoris stetit. Ut vero evangelium cœpit legi, horribile dictu! sic ab intimis humoribus in secretiorem meatum profluentibus est subito angustiat, ut raptim urina procurrens, lineam usque superpellicialem indumentum omne infecerit, pavementum etiam quo stabat, per quam humectaverit. Hinc post fidelium oblationes, cum amplius dissimulare non posset, ecclesiam egressus, pudore non oportet dici quantum et mœrore confusus, ad sua reversus est. Quod ut primum ad aures populi percrebuit, quis æstimare, quis dicere suffecerit, in quas et quantas voces se decerpente sparserit? Omnes tamen in commune Domini magnificentiam sanctique Audoeni meritum personabant: jure hunc ab integritate præsentis lætitiæ sic ignominiose repulsum, quam olim indigne nimis perturbaverat, acclamabant. Nemo nobis succensere habet, si vera dicimus, quia nemini examen iudicis omnium, in cuius manus horrendum est incidere, improperandum scimus, et ex aliena culpa pœnam incurrere valde formidamus. Sed enim iudicia Domini, quæ velut abyssus multa sunt, mirari, ipsum in tam sancto viro prædicare, quo affectu pietatis iisdem devotè sibi famulantes protegendo semper foreat, plus est sacrilegii ingrato silentio tegere, quam ut dicatur, reverentiæ. Cæterum non parum intentionem piam dirigit, studendum continue Domino servire in timore, et exsultare ei, sed cum tremore: sobrie pensare, quam nitidum templum ipsi nosmet scilicet exhibere deceat, si adeo zelans hujus exterioris cultus in visibilibus templis appareat. Non enim inhabitantes propter locum, sed propter inhabitantes locum Dominus elegit. Verum, ut cœpta prosequamur, per alios tres annos adeo ipso incommodo laboravit, ut neque jam administrationis infulis deservire potuerit. Cum tandem regia auctoritate, imo consultu omnium pulsatus, episco-

A patu dedit, et ad quandam patrimonii sui villam, S. Philiberti dictam, secedit, ubi et aliquantisper supervixit. Duodecimo vero sui præsulatus anno viam universæ carnis ingressus, hominem exivit. Inde tamen ad propriam sedem refertur. »

Hactenus scriptor ille, quem, si minus circumspete verbisque asperioribus præsulem tractavit, tantum abest ut laudemus; ubi vero in incommodo naturali miraculum videre sibi visus est absque revelatione, non possumus non reprehendere. Sed quo nomine afficiendi sunt editores historiæ Matthæi Paris, qui tam in utraque editione Londoniensi annorum 1571 et 1640, quam in editione Parisiensi anni 1644, hanc notulam scripsere in margine: *Monachi Sancti Audoeni Joannem archiepiscopum Rotomagensem occidunt!* Scripserat minus inconsiderate ipse Matthæus ad annum 1073: *Invaserunt Sancti Audoeni monachi Joannem archiepiscopum Rotomagensem missam celebrantem festivitate ejusdem sancti cum armata manu virorum.* Sed ad ultimos præsulatus annos quod spectat, trahit Ordericus Vitalis, pagina 550, illum subita passione percussus, turba spectante, ad terram dejectum esse, et biennio quo supervixit, elinguem exstitisse

Joannes decorem domus Dei impense coluerat, cujus egregium hodieque superest monumentum in libello divinorum officiorum ad usum metropolitanæ ecclesiæ, Maurilio decessori suo oblato. Plura etiam concilia celebravit; primum anno 1072, de quo jam diximus; alius anno 1074, in quo prioratus S. Victoris apud Caletes ad abbatias evehctus; ipse vero quod presbyteris suis concubinas prohibuisset, lapidibus petitus est fugaque saluti consulere coactus, quo de re Ordericus Vitalis. Subscripsit anno 1074 diplomati Wilelmi regis pro ecclesia Bajocensi. Anno 1075 Cæciliam virginem, filiam Guil'elmi Nothi, Deo sacravit in basilica Fiscamniensi. Aduit, anno 1077, dedicationi basilicarum S. Stephani Cadomensis, et Beatæ Mariæ Beccentis. Eodem anno iussus a Guillelmo rege; noluit sepelire Hugonem Lexoviensem episcopum. Denique ad finem, tam episcopatus quam vitæ ejus quod spectat; abdicari coactus est, tam propter offensam regis quam propter paralytim aut urinæ incontinentiam. Ad id vero exsequendum Gregorius VII papa Hubertum legatum ad regem Anglorum miserat, pridie Nonis Aprilis, indictione prima, quæ cadit in annum 1078, ut inquireret an ille pro sua ægritudine episcopatus onus sustinere posset; quod si tanto oneri impar reperiretur, alius in ejus locum canonicè eligeretur. Successorem tamen non habuit, nisi mense Julio anni sequentis, duobus ante obitum ejus mensibus, exactis archiepiscop. Rotomag., quæ cum duodecimo præsulatus anno mortem illam consignet, initium episcopatus ab ipsa decessoris morte computent necesse est; quando e contrario Ordericus Vitalis, qui sibi constare non videtur, illud modo in annum 1069 rejicit, modo in annum 1072 ubi

tumulatum esse ait in baptisterio basilicæ suæ ad Aquilonem v Idus Sept. Trinas ad eum Lanfrancus Cantuariensis archiepiscopus, unam vero Hildebertus Cenomanensis episcopus litteras scripsere, quas post Acherium et Bibliothecam Patrum vulgavit Pommeragus, Concil. Rotomag., pag. 78 et seqq. et Beslinus parte II, pag. 15 et seqq. Hoc epitaphium ejus recitat Ordericus :

Metropolita tuus jacet hic, urbs Rotomagensis,
Culmine de summo, quo moriente ruis,

Ecclesiæ minuuntur opes, sacer ordo tepescit,
Provida religio quem sua constituit.
Hic neglecta diu canonum decreta reformans,
Instituit caste vivere presbyteros,
Dona Dei sub eo venalia nulla fuere;
Huic et opes largas contulit Ecclesiæ.
Lingua diserta, genus, sapientia, sobria vita
Huic fuit, exiguus quem tegit iste lapis.
Nona dies septembris erat, cum carne Johannea
Exspoliatus obit : sit sibi vera quies.

R. P. JOANNIS

ABRINCENSIS EPISCOPI, DEINDE ROTOMAGENSIS ARCHIEPISCOPI

LIBER

DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS

AD MAURILIUM

ROTOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM,

Primum ex codice ms. cænobii Salicosani in lucem editus, nunc ex ms. codice bibliothecæ Rigotianæ auctus et emendatus; notis D. Joannis Prevotii, Rotomagensis ecclesiæ cathedralis canonici, et recentioribus observationibus illustratus;

In quo varia antiquitatis ecclesiasticæ monumenta, hactenus inedita, ex mss. codicibus nunc primum in lucem prodeunt.

(ROTOMAGI. Impensis et typis Bonaventuræ Lebrun, typographi et bibliopolæ. in area Palatii, sub signo S. Bonaventuræ, cum approbatione doctorum et privilegio regis. M. DC. LXXIX.)

PRÆFATIO.

Solemne habent omnes qui de re aliqua scribendum susceperint, quædam præmittere sive ut laborem legentibus commendent suum, sive ut instituta a se operis rationem exponant. Quem morem neque penitus convellere, neque omnino custodire propositum est. Quid enim necesse est librum extollere, quem et dignitas auctoris, et ipsa per se doctrinæ commendat utilitas? Divina in eo tractantur officia, ritusque quibus illa celebrantur : in quibus *inest, Augustino teste (epist. 119, ad Januar., c. 7; lib. IX Conf., c. 7; serm. 16; inter Paris.), quædam eloquentia salutaris admonendo discentium affectui accommodata, qua frigidus a calore Spiritus Dei excitatur animus, dum fides quæ oculum habet in corde, ad id quod accipit visibili lumine, gaudet invisibili veritate.* Horum vero expositionem tanti fecit idem eximius, neque satis unquam laudandus Ecclesiæ doctor, ut eam universi mundi hujus imperiis, etiam inusitata felicitate pacatis, præferendam esse censerit (*epist. 119, ad Januar., c. 16*). Hæc cogitanti dudum in votis fuerat, ut distractum iam, neque

B facile obvium Joannis Abrincensis primi episcopi, dein archiepiscopi Rotomagensis, opus iterum prodiret in lucem : ne nativo decore nudari patriam, et scriptione perutili plerosque carere contingeret. Verum cum non satis ex animi sententia procederet eventus, tacitus felicioris exspectabam open, qui imperfecto operi ultimam imponeret manum, et multis truncato partibus faceret medicinam. Cum inter hæc audio typographum ad novam hujus editionem se accingere, pupugit ea res animum, reluctantemque impulit eo vehementius, quod typographus consilium suum clam me esse noluit, sed hortatus est ut operam adjungerem meam. Illiberalis visum esset animi eam opportunitatem, quam ad optatum negotium administrandum dabat Deus, corruptam sinere, neque in illud pro virili parte incumbere. Unum me morabatur cœptisque obstabat, quod etsi non indiligenter amicorum lustraram bibliothecas et scrinia excusseram, nullum tamen numeris omnibus absolutum, imo ne melierem quidem Salicosano codicem nascisci licuerat. Quare